

KI BESZÉL?

Wirth Imre beszélgetése

IX. rész

„A szenvedély járt az eszemben, melyet úgy hívnak, vers”

Wirth Imre: – Korábban az 1996-os *Utószó* című verseskötet részben már szóba került, az 1998-as *vegyes műfajú A bűnök számbavétele viszont még nem. Az én hibám, ha már számbavétel, hogy még mindig a kilencvenes évekről beszélünk, ám a megértés szempontjából talán ez a legfontosabb évtized.*

Takács Zsuzsa: – Akkor két kötetet is leveszek a polcra, hogy pontosan idézzem az idevágó részeket. Végtelenül szabad voltam, ha prózát írtam, és ennek életrajzi oka volt. Tengelyi László *A bűn mint sorsesemény* című könyvében írta: „Schellingnek az az eltökélt szándéka, hogy [...] a szabadságfelfogásra nézve adódó következtetéseket – Kanttal ellentétben – maradéktalanul levonja. Ezért szegezi szembe az erkölcsiségtől elválaszthatatlan szabadság kanti eszméjével [...] a szabadság »reális« és »eleven« fogalmát, amelynek értelmében az »képesség a jóra és a rosszra«”. *A bűnök számbavétele* kötet címadó novellájában férjhiúsom nevében beszélek, de első személyben fogalmazom meg élettörténetét. Az írás felütése, hogy „nem velem esett meg, de első személyben tudok csak beszélni róla”, saját tapasztalatom, az elbeszélő eltökéltségére utal, de a vegyes műfajú kötet groteszk hangütése enyhíti a tragikus háttértörténetet. Az olvasó, ha megtanulja, hogy kellő távolságból kell szemlélnie az életét és az álmait, mintha nem is ő álmodná, és nem is ő élné, amit megél. Van egy visszatérő álmom, általában a felébredést megelőző-megismétlő utolsó híradás odaátrol, ami a túlvilágot és az álom birodalmát éppúgy jelenti. Álmomban éppen kifelé vonszolja a színről állványát egy festő. Festménye hajlékony, nyúlós sarkában, ahol a vásznon általában a szignó áll, a mű egyetlen kiemelt kockáját láthatjuk. A festmény fel- és eltűnése hosszan tart, mint egy csók vagy egy érzelmes kézfogás. Ahogy emlékezetem megőrzi az álom üzenetét az odaát és az itt senkiföldjéről (1994 októberében halt meg anyám), úgy örökké emlékszem egy temetésre, melyet Pilinszky *Végkifejletének* a borítója hívott életre. Kezében levetett kalappal áll a közönség hajadonfőtt, örök illusztrációjaként páratlan és jelentéktelen életemnek. Nem sikerült volna azonban megírnom a *Ma meghalt anyám vagy talán tegnap* című verset¹ és a hozzá fűződő prózát,² ha egyúttal bele nem egyeztem volna a saját halálomba is. Merész hasonlatképp, nem sikerül a nevetéstől fuldokolva felolvasnom (barátaimnak) az írásomat – ahogyan Franz Kafka tette *A perrel* annak idején, ha nem saját magamtól búcsúzom. „Ott állnak háttal, kosztümben, kabátban / és ballonban, rángatja őket a szél, / fejükön kendő és kalap, vagy várnak / hajadonfőtt, és fáznak. Egy szertartás zajlik / előttük. Ismerik a szabályait, / de nem ismernek rá belőle a halottra. / [...] / Kézről-kézre adtok, mint egy vakot, / és ölelésről-ölelésre.”³

¹ In: *Utószó*, Jelenkor, 1996.

² A verset megfosztják ruhájától, in: *A bűnök számbavétele*, Jelenkor, 1998.

³ Naptárak jelentése, in: *Utószó*.

– A bűnök számbavétele nemcsak a címadásban hozott változást – említette Zsuzsa, hogy újhaldas szokás volt az összetett szavakból álló cím (lásd: Némajáték) –, hanem a szürreális-ab-szurd motívumokban tobzódó novellákban is. Amiről kezdettől fogva beszélgetünk, hogy milyen rétegzettség van Zsuzsa írásainak, hogy vándorolnak, kapnak új és új fénytörést az emlékek. Mintha egy örökmozgóban lennének, ahol minden ismerős és mégis minden más. A fátjol hol prózából, hol versből, hol esszéből van szöve, de ha meglibben, letagadhatatlanul Maga van mögötte.

– Tengelyi László az *Élettörténet és sorseseemény* című másik jelentős könyvében – a francia fenomenológust, Maurice Merleau-Pontyt idézve – az emberben jelen lévő vad tartományról beszél. Ebben a kötetben szerepel egy esszém, melyben saját írói tapasztalomból kiindulva arra következtetek, hogy saját és idegen nem összeolvad, hanem összekapcsolódik bennem. Rá is kérdezett előzőleg: Camus *Közöny* című regényének első mondata adta a vers címét (*Ma meghalt anyám vagy talán tegnap*). Itt nem képzelgésről van szó, hanem arról a dátumhoz köthető naplementéről, amikor meglátogattam a nyugdíjas anyámat a balatoni utószezonban, Füreden. Nem tudott kijönni már elém a vasútállomásra, az érszűkület spanyolcsizmáját viselte a lábán. Azt kérte, hogy együtt nézzük meg az apokaliptikus naplementét.

– Igen, ez a Szövegértelmezések részben olvasható. Miért érezte úgy, hogy meg kell „magyarázni” a verset? A kérdés persze álnaiv, hiszen én se teszek mást, mint hogy faggatom magam.

– Talán azért, mert a vers és a hozzáfűzött szóbeli, rövid magyarázat együtt működik. Magamnak és az olvasómnak teszem fel a kérdést, hogy mi történt, történik velem. Hogyan írhattam verset életem legtragikusabb délutánján. Boldog és boldogtalan voltam egyszerre, amikor megszűnt szenvedni. Egyúttal igent mondtam a saját halálomra is. Az esszé írása idején merő szenvedélyből, szabadságvágyból, régi vágyam teljesült. Minden előzetes megfontolás nélkül, egyik percről a másikra, végre felmondtam az állásomat. Másnap reggel felhívott a nyelvi labor vezetője azzal, hogy a következő napon tízkor értekezlet. „Sajnos nem nekem”, válaszoltam neki kicsattanó jókedvvel. Másnap leültem a gép elé, és elkezdtem a prózaírást. Egymillió-kétszázezer forintot vesztettem hirtelen döntéssel. Évek óta kisebbik lányom lakására gyűjtöttem, hosszú éveken keresztül. Ültem, mint Harpagon, a pénzeszákon és számolgattam a pénzemet. A *bűnök számbavétele* nemcsak háttorzongató könyv, hanem mulatságos is. Szereplőit fülön csíptem, ezzel le is lepleztem őket, erre árkon-bokron át követve a nyomomba szegődtek. „Éjjel történt, itthonról már négy hónapja távol, egy kisváros egyetemi campusán, társbérletben egy baszk diákkal, aki kerek fejű, égő szemű honfitársaival rendszeresen lakásunkon tartotta nem egészen ártatlannak tűnő megbeszéléseit.” Talán az olvasó a háttérzajból ki is veszi az elbeszélő boldogságát a címadó novellában. A prózában történő lubickolás önfeledtsége belejátszik a hangzavarba. Lator László lényeglátó fülszövege a könyvön a következőt mondja: „lírája tele van váratlan áttűnésekkel, [...] az értelem fényköréből minduntalan kicsúszó jelenetekkel [...]. Ha pedig csakugyan egy-egy álmát írja le, foghatóan valószínűnek látja és látatja az álmot [...], mint a német romantika nagy kísértetlátói”. Igen, a német kísértetlátók vezették a tollamat, és Kafka bátorított a novellák megírására.

– A visszaközönnő emlékfoszlányokban, például amikor kigyerekként a Dunába akart ugrani a főszereplő, a narrátor gyakran váltogatja a pozícióját, a nő férfi lesz és fordítva, az átváltozások olyan természetességgel mennek végbe, mintha egy androgün világ kelne életre. Honnan jött ez a tükör-metamorfózis narratíva, amikor egyben látjuk, ami különbözik?

– Sem férfinak, sem nőnek nem tekintem elbeszélőmet vagy költői éneket. Tulajdon-ságaik széles skálán helyezkednek el, minden szereplő ruhája illik rám.

– Az esszéhez hasonlóan novellák is születtek felkérésre?

– Kivételes esetben kértek fel novellák írására, viszont a már elküldött írásaimat sosem utasították vissza. A *Kortársba*, egy szerkesztőmnak egy alkalommal tévedésből az egyik

vers második oldala helyett egy másik vers folytatását küldtem el. „Merész, új hang”, írta válaszelevelében. Nehéz volt bevallanom, hogy összekavartam a példányokat, és elnézést kérjek miatta. De vissza *A bűnök számbavétele* novella történetére, egy Spanyolországból hazatért kollégám legendáriumból származnak a részletek. A baszk szálat persze már én tettem hozzá. Mindig is izgatott a másság, a szokásostól való eltérés, a baszkokat azért is kedveltem, mert nem újlatin nyelven, hanem egy furcsa, feltehetően kaukázusi eredetű nyelven beszélnek. Ragozzák az igét és a főnevet, akárcsak mi, vagy a finnek. Madridban egy konferencián találkoztam egyszer egy baszk irodalmárral. Amikor megtudta, hogy magyar vagyok, széttárta a karját és átölelt, „nahát, unokatestvér”, kérdezte, „hogya s mint”? Az álmodó, Agócs Károly, a kétszeresen kollégám, tanár és író ajándékozta nekem a történetet, akire a nevezett késő délutánon rányitottam a tanári szoba ajtaját. Nem égett a villany, vaksötét volt, s a sötétben egy természetes bútordarab felállt és tétova lépésekkel közeledett felém. Felsikoltottam, mondanom sem kell. Erre megpróbált megnyugtatni. Ő volt Agócs Károly. Azt mondta, depressziós. „Ki nem az?”, mondtam megkönnyebbülten. Nagylelkűségi rohamában felajánlotta előző esti álmát, amelyben a kétéves korában meghalt (szemmel verés miatt halálra szomjaztatott) nagynénjének történetét meséli el. Meglátogatta Madridban a kétéves kora óta meghalni képtelen, általa nem is ismert kislány-nagynénje, és inni kért tőle. A kicsi lány szüleinek annak idején egy javasasszony adta ezt a tanácsot, hogy ne adjanak neki inni, mert valaki szemmel verte meg, és ennek egyetlen ellenszere a szomjaztatás.

– *A halálra szomjaztatás motívuma két novellában is visszatér. Lehet, hogy egészen rossz nyomon járok, de a visszafogott, mégis szürreális narrációban én Kleistet is érzem.*

– Rajongok Kleistért. A jobbára német-osztrák családi hagyományt, a fegyelmezettséget, a német irodalom szentimentalizmusát szerettem volna kiegyensúlyozni egyetemi szakválasztásommal, a spanyol és olasz szakkal, a latin szellem nyitottságával. Bele is szerettem például Calderónba, *Az élet álomba*.

– *Hadd kérdezzek még bele az Utószó verseibe. A látványban olvasom: „A nővérpult előtt ismerős öregasszony. / A Széchenyi vagy Szabó Ervin könyvtárosnője? / Tiszta tekintet, ősz-szőke haj. / Rámnéz, mielőtt megkérdezném tőle, / melyik szobában fekszik Nemes Nagy Ágnes? / Egyébként tudja jól, hiszen ő maga az.” Számomra talányos ez a vers, vagy talán csak jó lenne, ha Ön mondaná el a történetét.*

– Igen? Én pedig azt hittem, magáért beszél. 1980-ban költöztünk a Németvölgyi útra. Ágnes két villamosmegállonyira lakott tőlünk. Már túl voltam azon, hogy féljek tőle. Föl is jártam hozzá laza rendszerességgel. Maga a vers utolsó nála tett kórházi látogatásomról szól. Ágnes már rákos volt, Lengyel Balázs új családot alapított akkorra, megnősült és született egy kisfiuk. Balázssal néha összetalálkoztunk a Böszörményi úton, és beültünk egy-egy eszpresszóba, Balázs beszélgetésünk alatt többször elsírta magát. Pilinszky után Nemes Nagy, Kálnoky és Rába voltak számomra a legfontosabbak, de Ágnes mindenki másét felülmúló egyenes tartása mindenki másénál példászerűbb volt. A Rákosi-diktatúra teljében, a Rákosi hatvanadik születésnapjára készülõ antológiába kért az Írószövetség verset tőle. Ágnes mély megvetéssel válaszolt, mondván, hogy elvesztette tehetségét, és többé nem ír verset.

Említett látogatásomra visszatérve, bementem hát hozzá a kórházba, nem sokkal az 1991 augusztusában bekövetkezett halála előtt. Nem ismertem föl a nővérpultnál várakozók között, de emlékszem, hogy éppen tőle kérdeztem meg, hogy nem tudja-e, melyik szobában fekszik Nemes Nagy Ágnes. Halványan emlékeztetett csupán egykori önmagára. Kifelé menet a kórteremből meg is botlottam a felmosóvödörben.

– *Lengyel Balázssal milyen volt a kapcsolata? Gyerekként még A szebeni fiúk című ifjúsági regényét olvastam, szerettem.*

– Jó volt a kapcsolatunk, Péter⁴ házassági tanújának őt kérte fel. Egy nap, még a házasságkötésünk előtt megkérdezte, volna-e kedvem beszélgetni vele. Beültünk egy eszpresszóba a Böszörményi úton. Meg kellene gondolnotok a házasságot, mert „el fogtok fejlődni egymástól”, mondta Balázs. Igaza volt, de mégsem bánom, hogy nem rettentünk vissza a döntéstől, hiszen két csodálatos gyerekünk született.

– *Egy másik versben a kerületi könyvtár ruhatárosnője és egy részeg férfi dulakodása szabadítja meg Zsuzsát egy zaklatástól, a végén pedig szürreális módon eltűnik a ruhatárosnő: „Megjött a ruhatárosnő; könny szökött szemembe. / Ajkai között fogvájó táncolt, jóllakottnak látszott, / de ölelésre kitért karomat meglátva hirtelen / a csukott ajtón át kitört és szemem előtt / a reggeli forga-tagban eltűnt mindörökre.”⁵*

– A vers utolsó részében szerepel az idézett néhány sor. Háttére az volt, hogy egyszer egy alkoholista hajléktalan megszólított a SPAR előtt, hogy „most biztosan megvet, mert részeg vagyok”. Nem akartam megbántani, de nem is volt bennem elég óvatosság, amikor azt válaszoltam, hogy dehogyis vetem meg. Mellém szegődött, együtt léptünk be a boltba. Félttem, hogy nekitántorodik a szeszesitalokat tartalmazó polcoknak, és nekem kell megfizetnem a kárt. Félelmükben vacogtak és táncoltak az üvegek, persze én is. Végül mindenki figyelmét magunkra vonva együtt távoztunk. Ráadásul a havas, jeges utcán sűrűn hullott a hó. A részeg a kabátom övébe kapaszkodva követett, sőt utánam szállt a villamosra. Mindenki próbálta kikerülni párosunkat. A kerületi könyvtár ruhatárosa azonban nem volt ennyire szerencsés. Tudtam, hol száll le, egy megállóval később, mint ahol én. Mint *A répa* című orosz mesében: Anyóka húzta apókát, apóka húzta a répát – húzták-húzták, ráncigálták, de hiába – nem mozdult a répa. A nyílt utcán, az alkonyati borongásban, a Liptó utcán lefelé végül kereket oldottam. Utána napokra eltűnt szemem előtt a könyvtárosnő. Attól félttem, hogy a részeg agyonütötte, földarabolta, megsütötte, és aztán megette. Amikor jóval később összetalálkoztam vele, elnézést kértem tőle. „Mindenki botlik néha”, mondta megértően. Ruhatárosnőnk könyvtárban dolgozva sem volt tisztában vele, hogy a könyvtár maga az univerzum, kedvenc argentinom, J. L. Borges szerint.

– *Ha jól emlékszem, Borgest itthon a Kozmosz Kiadónál adták ki először, a Körkörös romokat.*⁶

– Óriási szerző. És van egy verse, *Az első magyar költőhöz*. Sokáig abban a téveszmében ringattam magam, hogy több más versével együtt én fordítottam először magyarra, de sajnos nem én, hanem Somlyó György.

– *Körkörösén visszatérő motívum – a gyerekkor kapcsán szóba is került már – a vert ló. Mint irodalmi olvasmányélmény, Dosztojevszkij, Nietzsche, másrészt pedig saját élményköréből származó emlék. „»Otthonalansága mély otthonosság« lett, mint Dosztojevszkijé, Tonio Krögeré, vagy az ütlegetl konfliktus nyakába boruló Nietzschéé, aki végre átadja magát a parttalan száanalomnak, mely örület formájában üt ki rajta.”⁷ És metaforikusan egy abszurd kínzásnál is felidéződik a verés, egy lány meséli: „Hamar elunta aztán a csapkodást, és megtámaszkodott a falnál. – Azért vagyok ilyen fáradt – szabadon maradt kézfejét homlokára szorította –, mert szombat délutánonként nekem kell megvernem – és itt egy számára ismeretlen fiú, egy másik oldalági unokatestvér neve következett –, ugyanis nem tanul, és a szülei engem kértek meg erre a szívóességre. Fölmutatott a szemmagasságban falba vert két kampóra: ide kötik ki.”⁸*

– A lovak iránti szeretetem még tanyai vendéggyerek koromból származik. Ha túlzott érzékenységem korai tüneteit keresem, vagy esetleges kezdőpontját, akkor beszél a szí-

⁴ Lengyel Péter, Takács Zsuzsa volt férje (1962–1980).

⁵ Jelenetváltás, in: *A bűnök számbavétele*.

⁶ *Körkörös romok. Fantasztikus novellák*, ford. Benczik Vilmos, Kozmosz Fantasztikus Könyvek, 1972.

⁷ Az elveszett lehetőség, in: *A bűnök számbavétele*.

⁸ Ragyogó trón, in: *A bűnök számbavétele*.

vembe egy ló. Akkor még a Belvárosban is, az ötvenes években, közlekedtek lovas kocsik. Láttam egy kocsist, szenet szállított, és egy roskadt lovat ütött veszettül, mert a ló képtelen volt tovább húzni a rakományt. A lónak a fájdalomtól vagy az izgalomtól megmerevedett a nemi szerve. Rettenetes látvány volt, tízéves lehettem. Szerepelt a történetben egy, a kínzás részét nem képező, oda nem illő tárgy. Hallgattam az ostor el nem vétett ritmusát. Lecövekeltem a járdán, azért, hogy a kocsis elszégyellje magát, hogy csődület támadjon, és maradjon abba a bántalmazás. De nem támadt csődület, nem maradt abba az ütlegetés. Édesanyám megpróbált elvonszolni a helyszínről. Itt akarok állni a világ végezetéig, gondoltam, amíg abba nem marad a kínzás. Jóval később nyilván olvastam Nietzschét, vagy máshonnan ismertem meg a torinói ló történetét. Az édesanyám halálába illő mozaikként felbukant újra, és belekerült a neki írt gyászversbe. („Ki engedi, hogy egy csontjára apadt testet / üssenek, hogy fölszerszámazzák kemény / szíjakkal és egy kordé elé befogják? // Egy kocsis szénfekete arca vibrál, / a kínlódó paták kőzúzalékkal és forró / kátránnyal a bőrét teleszórták. // Káromkodására kihegyesedik az én fülem is. / Szeretném érteni, mit üvölt, mit kíván, / szívesen teljesíteném parancsát. Lehet, // hogy azt akarja, a terhet lökjem kicsit tovább. / De nem akarom elmozdítani a rakományt. / (Koporsód elé befogva te állsz.)”⁹)

– *Bennem a kocsisok káromkodásözöne maradt meg, ahogy hajnalban indultak a malomból a Vaskapu utcában, ahol az apai nagyapám lakott. Másik hasonló motívoma Zsuzsának a halott vagy meg nem született gyerek, és hogy tegyen úgy, mintha élne. Drámai. Még ha a beszélgetésünk alapján tudni vélem is, miről van szó.*

– Igen, ez egy egészségügyi küret leírása, Kertész Imre halotti imája a *nem született gyermekért*. (Ez lett volna eredetileg a *Kaddis* alcíme, ha a kiadó hozzájárul, de valamiért ezt nem engedték, holott... Holott nagy különbség van a *meg nem született* és a *nem született* gyermek jelentése között.) Az *Ártatlanság* című versemben a *Kaddist* (Imre kisregényének történetét) a feleség elbeszélésében halljuk újra és másként. „Azt álmodtam, hogy gyermekem született: / tőle. De előre figyelmeztettek: halott. / A legrettenetesebb a közönyöm volt, // nem érdekelt, hogy mi történik velem, / nem fájdalmat, unalmat éreztem inkább. / Egy óriási, viaszos újszülött feküdt // a színtelen nyilonnal letakart asztalon. / Mellette damasztikdövel elfődvé egy / félbemaradt reggeli kellekei. // – Úgy kell tennünk, mintha élne! – mondta / a bába, és fölkiáltott egymás után kétszer: / – Milyen édesen kalimpál!”¹⁰ Ezt szó szerint így álmodtam, s mellé a tematikailag egybetartozó négy verset. Megijedtem saját magamtól. Honnan ered a „szívem hidegsége”? Semmi mentséget nem tudtam. A háttere a *Kaddis* háttértörténete: elvetélt terhességem; de erről már beszélünk. Kés ejtette seb keletkezett az újszülöttön, a halott kisbabán, de ebben a sebben benne van az önmagam megsebzése is. Talán megbocsátják majd nekem, hiszen bár a vetelés magától indult el, de előzőleg én jelentkeztem abortuszra. „Tudtam, hogy én sebeztem meg, akaratlanul, / amikor a kenyeret vágtam; emlékeztem is, // beleszaladt a kés a félig még tiltakozó bőrbe. / Homályos büntudat és félelem fogott el. / Tudtam, hogy el fognak ítélni.”¹¹

– *Ez aztán A bűnök számbavétele kötet címben megidéződik újra, a sebzettség, a fenyegetettség, a sériülés lehetősége mindig jelen van, visszatérő motívumai az első kötetből Zsuzsa szövegvilágának.*

– Ehhez a történethez hozzátartozik még egy riportra történő felkészülés időszaka is. 1980-ban, mikor ideköltöztem a gyerekekkel, a nagyobb, de üres lakásba, bútort is kellett vennem, ezért sok minden munkát elvállaltam. Az *Élet és Irodalom*nak készült a riport, amihez tapasztalatgyűjtésre éjszakánként bejártam a János Kórház szülészetére. Abor-

⁹ Megfejtés, in: *Utószó*.

¹⁰ In: *Utószó*.

¹¹ Tudtam, hogy el fognak ítélni, in: *Utószó*.

tuszra viszont nem mentem be, pedig felajánlották a lehetőséget. De a szülésekre igen, így hát látogatóként végigkövethettem, hogy mi történik velünk, ha szülünk és születünk.¹²

– Visszatérve a novellákra: az elbeszélő úgy mondja el a két lány közötti kapcsolatot, hogy megfordítja a viszonyt, E/1-ben más beszél, aki – ismerve a történet életrajzi hitelességét a korábbi beszélgetésünkből – nyilván nem „Zsuzsa”. „Tizenhat éves korom táján rémülten vettem észre, valahányszor tükörbe néztem, hogy ahelyett, hogy napról napra szebb lennék, mint osztálytársnőim, egyre csúnyább és öregebb vagyok. Pontosan a fordítottja esett meg velem, mint legkedvesebb olvasmányom főhősével, akinek arcán az idő és gonosztettei nem hagytak nyomot, képmása vénült csak. Megköttem én is – gondolatban – szerződésemet az ördöggel; boldogságomért cserébe azt kértem, hogy világhírű zongorista legyek.”¹³

– Igen, szerettem cserélni a szereposztást, a két lány helyet cserél. Átjátszások vagy átcsúsztatások, igen. Esett már szó erről a hol nő, hol férfi szerepköréről is. Az egyik első alkalommal beszélgettünk már a klottgatás tanyai fiúról, aki azt mondta, hogy „a lány nem gyerek, a nő nem ember”. Hat-hét éves lehettem. Ma már tudom, a szerintem kirekesztő véleménye ellenére igaza volt a fiúnak. Jászárokszálláson ez volt a korrekt szóhasználat, én viszont Budapestről jöttem. Nyelvhasználati és érzelmi szempontból tehát nekem is igazam volt.

– Ráadásul mintha ezt a motívumot tovább is vinné Zsuzsa, mert ez a lány a húgával vagy a nővérével disszidál, aki aztán leválik tőle. És akkor azt mondja: „Nem kellett hát senkit sem szeretnem azontúl, engem sem szeretett senki. Kitérult előttem a világ; szabad voltam.”

– Életem fontos felismerése, hogy a parttalan szabadság rettenetes csapda is egyúttal.

– Ebben a novellában ráadásul a hazugság motívuma is megjelenik, mert azt mondja, hogy már leérettsgéiztek és elkezd szerepet játszani. Elnézést, hogy összevissza cikázok a kérdéseimmel, de eszembe jutott ez a két versszak, talán mert a múltkor is szóba került: „Kérdeztelek, miért / jöttél, hogy mit közölj / – árnyék nem kísért – / az életem felől. // Jöttél, hogy mit közölj? / Jöttél, hogy újra itt hagyj? / Az életem felől. / Egy éve már halott vagy.”¹⁴

– Anyám halála után írtam ezt a verset, őt idézve szüntelen, szüntelen vágyakozva utána. A versforma mágikus versforma, Arany János írta pantumban a *Bor vitéz* című verset. A versben azt kértem anyámtól, hogy sétáljon mifelénk a Branyiszki utcán, régi lakhelyünkön.

– Nem tudtam, de rákerestem: „Zúg az erdő éji órán, / Suhan, lebben a kísértet. / Eskü elől szökik a lány: / Szól vitéz Bor: »Jöttem érted.«” És hogy „A kedveséért jövő halott vőlegény alakja különösen az angol-skót költészetben át ragadta meg a költő képzeletét. A ballada, formájára nézve, maláji pantum. A Chamissótól meghonosított versfaj lényege az, hogy a költemény minden sora kétszer fordul elő. Ebben a messze keletről átvittetett versfajban a költő remekművet alkotott.”¹⁵

– Felkértek költőket, hogy írjanak megzenésítésre alkalmas verseket. Azt gondoltam, hogy balladát írok. Régóta vágytam rá.

– Csak megkérdem: miért?

– Hiányzott a nehéz, kötött forma. Túl sokat fordítottam, lehet... Túl sokat töltöttem a véretem „idegen erekbe”.

¹² Fiú, szép és egészséges, *Élet és Irodalom*, 1980. 10. 18. „A műtőben még mindig dolgoznak. Nem lazábban, nem oldottabban, kicsit átforrósodottabban talán, egy árnyalattal hangosabban szólva egymáshoz, meglehetősen összefogottan, fegyvelmezetten, de bujkáló jókedvvel, tán diadallal is. – Pályát tévesztettem – nézek vidáman a műtőorvosra. – Jöjjön be akkor néhány abortuszra! – Nem. Ma nem. Ma legyen egyértelmű a győzelem! – felelem. Az előtérben Colát bontanak. Ünnepelnek.”

¹³ Egy másik kezdés, in: *A bűnök számbavétele*.

¹⁴ Pantum, in: *Utószó*.

¹⁵ Pintér Jenő: Arany János balladái, in: *Uő.: Magyar irodalomtörténet. Tudományos rendszerezés*, VI. kötet, 1933.

– *Megint ugrálok. „Mihelyt átszellemült kezét – a mítin-re / távozóban – a kilincsre tette, rájött / a feministanő, hogy férjére adni az erényövet / elfelejtette.”*¹⁶ Gyilkos irónia. Beszélne erről? *Hogy fogadták a verset?*

– Nem emlékszem visszhangra. Gond nélkül leközték, nem is tudom, hova adtam, de én páratlanul jól éreztem magamat, amikor írtam. Volt élő modellje persze a versnek, a rendszerváltozás közelebb sodort minket az új irodai eszközökhöz, elszaporodtak, és gyökeret vertek az angol szakkifejezések az üzleti világban. Néha életem hőseit szereplésre kértem, hogy játsszanak el újra egy-egy jelenetet. A versben szereplő hívószót, a „meeting”-et egy Amerikából hazatért üzletasszony mondta ki. Hozott anyagból dolgozom én is, mi tagadás.

¹⁶ Epizód, in: *A bűnök számbavétele*.